

mindenség általa kezd lassú táncba, és a dolgok általa kezdenek alig észrevehetően átrendeződni. Ha másképpen nem, hát araszolva, de általa távolodunk a Balkántól, s ugyanígy, de általa közelednénk számunkra rokonszenvesebb tájak felé.

NÁRAY Éva

F I L M

A 31. MAGYAR FILMSZEMLÉRŐL

A 31. Magyar Filmszemle repertoárját nézve – február 3-ától 8-ig Budapesten – és a zsűri értékelését látva egyértelműen leszögezhető, újra divatba jöttek a családi történetek. A filmmustra megnyitását Mészáros Márta *Kisvilámájával* kezdődött, és a zárórendezvényen Szabó István *A napfény íze* című filmjével záródott a családtörténetek bemutatása. Ide sorolható a fődíjat kapott Gödrös Frigyes írta és rendezte *Glamour* és még sok-sok más alkotás. Szabó István azóta már világsikert befutott filmje igazi családdregény, a Sonnenscheinék három generációjának életét taglalja.

A zsidóság magyarországi asszimilációja, felemelkedése teljesen egybeesik Magyarország újkori felemelkedésével. Az 1848–49-es forradalomban a magyar zsidóság szívvel-lélekkel vett részt – Táncsics Mihály vezetésével nagy katonai egyéniség harcol a forradalomért – és rengeteg zsidó fiatal került a forradalom után 14–15 évesen fogságba. A magyarság szeretetét, a magyar nemzet jövőjét és szabadsága iránt érzett aggodalmát a Magyarországon élő zsidóság 1848 óta hordja a szívében, s Ferenc József jóvoltából egyenjogú polgárrá válva nagymértékben vett részt a századforduló gazdaságfejlesztésében. Történetük Auschwitzig, majd a kommunizmus időszakáig, illetve 1956-ig szinte laboratóriumi módon elemezhetően pontos képe annak, amit a mai napig tapasztalhatunk Európa több országában is. Gondoljunk akár az ír–angol problémára, de beszélhetünk arról az örületlen népvándorlásról is, ami Európában folyik, vagy itt van Jugoszlávia szétesése, az elvándorlás tőlünk, de felidézhetjük a törökök németországi vagy az afrikaiak franciaországi jelenlétét is. S mindezt a történelmi helyzetre a magyar zsidóság XX. századi sorsa nagyon pontos példa. Ezt jeleníti meg képekben Szabó István, aki így nyilatkozott arról, hogy a XX. század küszöbén a Sonnenschein család tagjai boldog új évszázadot kívántak egymásnak:

– Alapvetően a XX. század meghatározza az új évezredet is, mert az elmúlt évszázad olyan megpróbáltatásokat hozott Közép-Európának és azon belül Magyarországnak is, hogy akármilyen oldalról nézzük is, nincs olyan család, amely nem vesztett volna el valakit politikai történések miatt. Nincs család, amely ne szenvedett volna valamilyen ideológia következtében. Ez az óriási tapasztalat beivódott az emberek lelkébe és vérébe, ezért idegenkednek minden ellenséggépet kereső zászlóbontástól, s attól, ha valaki ellenébe kell elképzelni az országnak, a társadalomnak a felemelkedését.

Hasonló témakört boncolgat a *Glamour* egy család fél évszázados történetét bemutató alkotás, amely tulajdonképpen a film rendezőjének, Gödrös Frigyesnek közvetlen családi története. Már-már a gyerekdregény világát idézi fel képekben az alkotó. Mészáros Márta

Kisvilma a Napló-sorozat utolsó darabja. Itt a gyerekkor világába kalauzol el a rendező, a Napló-trilógia előzményeiről szól. Különleges vidéken játszódik a film, Kirgizában, a szovjet–kínai határon fekvő, 6000 méteres hegyektől övezett kis ázsiai országban. A harmincas években ezerszám érkeztek a Szovjetunióba baloldali értelmiségiek Európából, köztük volt Mészáros Márta apja, Mészáros László szobrász is, akit a 37–38-as sztálini tisztogatások idején sok társával együtt ártatlanul letartóztattak és kivégeztek. A *Kisvilma* középpontjában az anya és az anya–gyerek kapcsolata áll. A letartóztatások után egyedül maradnak a külföldi nők gyerekeikkel, távol Európától, elszakadva családjuktól – haza már nem engedik őket. A rendező szerelnivaló, szép, fiatal nőket ábrázol, akik szerelmesek, féltékenyek, bonyolult kapcsolatban állnak egymással és gyerekeikkel. A film különleges hangulatát az adja, hogy a megrázó események lenyűgözően szép, egzotikus környezetben zajlanak, ezért minden szenvedés és tragédia ellenére a gyerekkor varázslatosan szépnek látszik.

Deák Krisztina Jadvigájának történetét a zsűri különdíjjal jutalmazta a hiteles látvány megteremtéséért. E film iránt olyan nagy volt az érdeklődés, hogy az 1700 helyes nézőtérén legalább 2500-an szorongtak. Biztosra vehettük, hogy a film ilyen nagy érdeklődést követően valami díjat kap majd. *Jadвига párnája* Závoda Pál bestseller naplóregényét eleveníti meg, mély sodrású, magával ragadó film. A rendező a vetítés előtt szerényen megjegyezte, hogy a Magyarországon rendkívül népszerű regényből készült filmről mindenkinek megvan a saját története, s azok, akik ezt már kialakították, talán majd hiányolják kedvenc jelenetüket, de a lényegét biztos megtalálják a sajátos változatban. Úgy ítélte meg, hogy a film alapján akár három filmet lehetett volna készíteni, de végül is úgy határozott, hogy számára Ondris és Jadviga házasságának története és szerelme a legfontosabb. Klasszikus történetet készített klasszikus módon elbeszélve. A szerelmi história mellett azért megelevenedik az első világháború és Trianon eseményei, majd kirajzolódnak egy szlovák–magyar falu mindennapi gondjai. A film főhőse, Ondris, alig érzékeli a külvilág eseményeit: a világot egy elvakult, örülten szerelmes ember szűrőjén keresztül szemléli. Meglehetősen nagy hangsúlyt kap Ondris árulása: a „helyi szlovák nacionalisták”, azaz barátai besúgására kényszerül. A politikai szál funkciója nem más, mint az, hogy szemléltesse, miként adja fel magát a főhős szerelme miatt. A Jadvigát megszemélyesítő Tóth Ildikó a zsűri színészi különdíját is megkapta.

Megrázóan szép alakítást nyújtott Surányi András *Film... című* „mozijában” Temessy Hédi és Darvas Iván. A két színművész valóban kiérdemelte a legjobb női és férfi alakításért járó díjat. A Surányi által feldolgozott téma kissé szokatlan: egy idős pár utolsó óráit örökíti meg. Elhalásukat mutatja be, felbukknak emlékeik közös életükről, a mindkettőjük számára sok mocskot és kevés örömet hozott XX. századból. A két idős művész színészi játékanak köszönhetően a filmben egészen apró hétköznapi dolgok is nagy jelentőséget kapnak. Szívbe markolóan ábrázolják, hogy miként lehet reszkető kézzel kinyitni egy kekszeszacskót, vagy hogyan fűzzük be cipőnket, amikor ebbe az egyszerű műveletbe majdnem beleszakad a hátunk. A két filmszínész valamikor együtt végzett a Színművészeti Főiskolán, de azóta sohasem játszottak együtt, ezúttal kerültek a *Filmben* egymás mellé, s mégis minden rezdülésük és mozdulatuk olyan összhangban van, mintha tényleg együtt leélt élet állna mögöttük. A Mészöly Miklós *Film* című

kisregényéből készült melankólikus, drámai alkotást is nyugodtan sorolhatjuk a családi történetek közé.

Pacskovszky József új filmjében, *A mi szerelmünkben* van egy jelenet, amikor a lány megtalálja nagyjánya titkos szerelmének a sírját, s a fejfán ez olvasható: Antoni Paczkowski. Nemcsak rendezői fogásról van szó, hanem valódi utalásról egy családtörténetre. A rendező nagypja lengyel volt, aki 1939-ben vándorolt Magyarországra, itt ismerkedett meg a nagyjanyjával, és összeházasodtak. Ezt a történetet szőtte bele a filmbe a rendező, és egy mai szálon futó szerelmi háromszöget fűz össze egy valamikori titkos szerelemmel.

Az élet peremére szorultak létét, az úgynevezett szociális esetek mindennapját meg-elevenítő filmek is akadtak szép számban a magyar filmfesztiválon. Ilyen volt például Fonyó Gergely rendezésében a megosztott fődfjat kiérdemelt *Kelj fel, Jancsi*. Az alkotás az eddigi magyar címadás hagyományait követi, hiszen vegyük csak figyelembe a *Csinibabát* vagy a *Csapdlecsacsit*, viszont a történet nem kimondottan magyar, s ráadásul Amerikában játszódik. Talán annyiban kapcsolódik a *Kelj fel, Jancsi*hoz, hogy a főszereplőt Johnny-nak hívják. Johnny Miller harmincéves gyerek, korához képest kissé megkésztet fiatalember, akit egy világról szőtt burokban véd anyja óvó szerete. Johnny egész nap a tengerparton lóg, semmit sem csinál, sehova se tartozik, egyetlenegy támpont életében az anyja, akiről hamarosan kiderül, halálos beteg, kórházba kényszerül, s fia mellé egy csinos fiatal lányt fogad, Amy Jót. A lány közelsége kizökkenti a fiút addigi mindennapjaiból, és egy pillanatra felvillantja a csábító világ lehetőségét. A lány egy helyi rocksztrba szerelmes, aki egyre gyakrabban jön látogatóba, amiól a szerelmes Johnny egyre rosszabbul érzi magát. Ha igazi amerikai film készült volna, akkor annak az lenne a csattanója, hogy a *Kelj fel, Jancsi* szellemi fogyatékosága ellenére, elcsábítja a rocksztrtól a nevelőnt, de ez mégsem amerikai, hanem magyar film, és a szomorú valóságot mutatja be; a magára maradt hős intézetbe kerül, s elkeseredésében öngyilkos lesz. Fonyó Gergely nem sok szánalmat érez főhőse iránt, mert saját bevallása szerint ő csak egy egyszerű, igaz ember történetét akarta elmondani egy hülye gyerekről, akit talán még szeret is egy kicsit, de nem tehetett semmit sem megmentéséért, mert ilyen az élet. Nem a rendező nem kegyelmez, hanem a könyörtelen világ.

A Johnny-nál még megrázóbb történet a Balogh családé, amelyet Molnár György *Egyszer élünk* című filmje elevenít meg. A főszereplő Szarvas József alakításáért elnyerte a zsűri színházi különdfját, s a forgatókönyvet is jutalmazták. A családi tragédia közép-pontjában a széthullóban levő Baloghék állnak. A nyomorék, már-már halottnak hitt családapa hazatér a kórházból, s minden vágya az, hogy összetartsa lassan szétszédő családját. Ez az élni vágyó nyomorék fantáziadúsan hazudozik, ezzel próbálja összetartani gyerekeit, de a legkisebb fián kívül már senki sem hisz neki. Valamennyien elvagyódnak a sívár és kilátástalan falusi életből. Egyedül a kisfiú látja apjában a hőst, mert azt hiszi, képes megvédeni őt. Az apa erőfeszítése kudarcot vall, lányai, nagyfia, felesége mind magára hagyják, s egy nap a kisfia is arra a felismerésre jut, hogy az apja egyáltalán nem hős, inkább szánalmas, gyenge alak. A lét peremén vergődő főhősök mindannyian azt szeretnék, ha hinni tudnának valamiben, vagy bízni valakiben, de ez sehogyan sem sikerül nekik. Csak az adatik meg, semmi más, mint az „egyszer élünk” bizonyossága.

Egy meglepő módon tálat krimi, Klöpfeler Tibor *El Ninója* részesült a zsűri különdfjában. Az az igazság, hogy az alkotás egyáltalán nem hasonlít krimire, pedig az esemény

végül is azzá fajul. Egy fiatal fotográfus vidéken reklámplakáthoz készít felvételt a felkelő napról. A másik szálon két fiatalember elindul Budapestről, hogy kiraboljon egy bankfiókot. A fotográfust elkíséri útjára családja is, egy ócska panzióban szállnak meg, éppen reggeliznek, amikor beszélgetésükből kiderül, hogy anyagilag és érzelmileg is a csőd szélére sodródtak. Elégedetlenek a panzióval, távoznak onnan, az országúton rendőr állítja meg őket, ócska autójuk miatt fizetniük kell, ám büntetés helyett a rendőr zsebébe vándorol a pénz. A szerencsétlen családot megvágó rendőrök tulajdonképpen a nagy fogásra vágnak az út szélén, de miközben a jól fizető zsákmányról ábrádoznak, a bankrablók ott száguldanak el pénzzel megtömve az orruk előtt. A több vonalon bontakozó, egymást követő, már-már egyidejűleg zajló események közben a rádióban egy különleges meteorológiai jelentés hallható, amelynek az a lényege, hogy az időjárás váratlan és hirtelen változása az emberi idegrendszerre és viselkedésre oly módon hat, hogy kiszámíthatatlanná teszi az embereket. Ezt követően valóban kiszámíthatatlan cselekmények következnek, a bankrablók az erdőben pihenő fotográfus és családja közelében parkolnak le az út mentén, s közben megérkezik a rendőr is.

A 31. Magyar Filmszemlén szűkebb hazánk is képviseltette magát. Bicskei Zoltán *Nagyapáti Kukac Péter mennybemenetele* a közönség részéről elismerő fogadtatásban részesült, a zsűri ugyan nem díjazta az alkotást, de erről a rendezőnek megvan a saját véleménye:

– Egy filmszemlén mindig a külső fogadtatásról szól a dolog, meg kell hogy mondjam, lehet, hogy szerénytelenül hangzik, de engem az afféle fogadtatás, hogy hány újságcikk jelent meg, milyen díjakat osztottak, nem érdekel. A világban megvan ennek a maga hatalmi és erőt mutató szerepe, ami soha sincs összefüggésben a minőséggel. Ha csak azt vesszük, hogy olyan filmtörténeti nagyság, mint Tarkovszkij, soha egyetlenegy nagyon komoly díjat nem kapott életében, akkor mit mondjunk mi, kisegerek.

Bicskei filmje az ember fény előtti remegésének örök titkáról szól. A fény útjai kicsik és keskenyek. Ritka kapuk nyílnak ránk. Sem a felébredett kilátása, sem a megszabadult rikoltása e kapukat nem nyitja. A belső szabadság útjának nyoma keserű. Sokáig tart, és soha nem hagy el. A fény szikrája minden embertől megköveteli, hogy felemelkedjen a sárból, hogy elinduljon saját szívérványa után. Így tett Nagyapáti Kukac Péter is, és legalább azt sikerült megértenie, hogy az eget nem érheti el. Ecsetjével válaszol a kérdésekre, de csak kevés beavatott ismeri fel intését. A végtelen puszta csendben karcolja meg az eget a sárból való ember, s készíti el kézírását. Talán ilyennek látta a közönség is a filmet. A jugoszláv, magyar és francia együttműködéssel készült filmben a rendező vajdasági színészeket szerepeltet, s a többi munkatársa is zömmel innen való. Mint mondta, azért készült hazai munkatársakkal a film, mert ők jobban érzik, megértik a történetet, ami rólunk, itteniekről, itt élőkről szól. Általános emberi sorsot, drámát, lelki vívódást kívánt ábrázolni, nem volt célja a konkrét történelmi vonatkozások hangsúlyozása, mert az elterelte volna a figyelmet a fontosabb mozzanatokról. Minden benne van a történetben, ami szükséges, de a hangsúly az általános emberi sorson van.